

nog niet twee andere draden van dergelijken aard in datzelfde vooruitgangsweeftel op te merken, die zich respectievelijk op deze manier het beste onder woorden laten brengen: de menschheid gaat vooruit in geluk, want zij komt door een voortdurende vergrooting van levensgemak steeds nader bij een cultuurtoestand, waarin het ideaal van het Hutchesoniaansche utilitarisme omtrent „the greatest happiness of the greatest number” verwerkelijk zal zijn. En: de menschheid gaat vooruit in zedelijk opzicht, want zij komt — doordat een steeds grooter aantal menschen de eischen eener natuurlijke zedeleer erkent, al voegen zij er zich dan ook nog niet altoos naar — steeds dicht bij een cultuurtoestand, waarin de goede natuur van den mensch zich zonder belemmeringen zal kunnen openbaren.

Worden nu deze stellingen door een concreet onderzoek der historische feiten bevestigd, of niet? Als Georg Mehlis mij vertelt: „ob die Philosophie des 19 Jahrhunderts unserer grossen klassischen Philosophie gegenüber als Fortschritt bezeichnet werden kann und darf, das möchten wir billig bezweifeln”⁸⁾, en een deskundige als Dupréel waarschuwt mij om mij door den vooruitgang op technisch gebied toch niet al te zeer te laten verblinden⁹⁾; als ik bij Ranke, in verband met de verovering van het Oosten eerst door de Turken en daarna door de Mongolen, lees: „die Barbarei, welche damals über den Orient sich ergoss, beherrscht ihn noch heutzutage, und wir sehen hier an einem eklatanten Beispiele, wie wenig an einen allgemeinen Fortschritt des menschlichen Geschlechts zu denken sei”¹⁰⁾, en Theodor Lindner weet, in een algemeene verheerlijking van den vooruitgang, inzake het gedrag van onze tijdgenooten niets beters te zeggen, dan: „Jede Uebergangszeit.... bringt hässliche Erscheinungen hervor.... Die allmähliche Gewöhnung an das Neue, an den Gebrauch erlangter Freiheiten wird hoffentlich Abhilfe bringen und die jetzt versagte Anerkennung des Geleisteten einer besseren Erkenntnis weichen”¹¹⁾; als de schrijvende getuigenissen van allerlei naar wetenschappelijke methode ingestelde enquêtes onweerlegbaar aantonen hoezeer de industrialiseering en de Tayloriseering van de maatschappij, die noodzakelijke begeleiders van het streven om de cultuurgoederen algemeen verkrijgbaar te stellen, op een ontroerende verdorring van het mensche-lijke in den mensch uitloopen en hoe de toename der bereik-